

Prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński
Pedagogium WSNS
w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej
**„ŚWIADOMOŚĆ PRAWNA MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ BIAŁEGOSTOKU A
PODEJMOWANE PRZEZ NIĄ ZACHOWANIA PROBLEMOWE”**

autorstwa

magistra Tomasza Prymaka

zlecona przez

Radę Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku

w dniu 24 września 2015 roku

1. Ocena pracy pod kątem formalnym.

Analizowana praca doktorska składa się z trzech części merytorycznych, podzielonych na rozdziały i podrozdziały, wstępu, zakończenia, bibliografii, oraz aneksów. Całość zawiera się na 407 stronach maszynopisu. Część pierwsza, tzw. „teoretyczna” jest w swojej istocie przeglądem literatury naukowej pod kątem informacji i wiedzy dotyczącej zarówno kategorii pojęciowych w ujęciu interdyscyplinarnym (min. „świadomość”, „młodzież”, „zachowania problemowe”), jak i ich pogłębionych analiz podmiotowo-przedmiotowych. Część druga tzw. „metodologiczna” zawiera w sobie określenia przedmiotu i celów badań, problemy i hipotezy badawcze, zmienne i ich wskaźniki, metody, techniki i narzędzia badawcze, opisy badanej próby, oraz sposoby analizy zebranego materiału badawczego. Logicznym następstwem dwóch poprzednich, część trzecia poświęcona jest analizie merytorycznej uzyskanych danych empirycznych a także autorskiemu projektowi edukacji prawnej. Bibliografia zawiera 436 pozycji naukowych i popularnonaukowych a także akty prawne i odwołania do stron internetowych. W aneksie znajduje się wykaz tabel i wykresów oraz wzory narzędzi badawczych. Praca napisana jest poprawnym językiem i nie zawiera błędów stylistyczno-językowych, a znajdujące się w niej drobne przejęzyczenia i pomyłki, mają charakter techniczno-graficzny a nie merytoryczny.

Można więc stwierdzić, iż opisany powyżej układ formalny rozprawy doktorskiej, jej podział na ulogiczne fragmenty oraz zawartość treści merytorycznych ocenianych pod kątem ich poprawności formalno-językowo-stylistycznej, upoważniają recenzenta do stwierdzenia, iż recenzowana rozprawa doktorska spełnia kryteria formalne przyjęte dla prac pisanych w celu uzyskania stopnia naukowego doktora nauk społecznych.

2. Ocena pracy pod kątem merytorycznym.

Chciałbym w tym miejscu wyraźnie podkreślić, iż dokonując merytorycznej oceny pracy doktorskiej magistra Tomasza Prymaka, skupię się w głównej mierze na wątkach polemicznych a nie w pełni zasadnych merytorycznie i bezdyskusyjnych, które powodują, że analizowana rozprawa doktorska w pełni zasługuje na wysoką ocenę. Taki a nie inny układ recenzji wynika z faktu, iż opiniowana rozprawa jest dojrzałym dziełem naukowym w związku z czym uwypuklenie jej atutów byłoby zadaniem prostszym a przez to mniej ambitnym. Ponadto podstawowym zadaniem recenzenta jest zawsze wskazywanie wątków dyskusyjnych i polemicznych, po to aby przyszły naukowiec (w tym przypadku doktor nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika), mógł w dalszym swym rozwoju naukowym brać je pod uwagę i poszukiwać merytorycznych rozwiązań alternatywnych.

Na początku warto podkreślić, że recenzowana praca posiadając charakter pedagogiczny napisana została z perspektywy interdyscyplinarnej, co niewątpliwie podnosi jej nie tylko jakość naukową, ale przede wszystkim intelektualno-poznawczą. Jej autor- magister Tomasz Prymak, wykazał się wiedzą i kompetencjami merytorycznymi co najmniej z dwóch dyscyplin naukowych: pedagogiki i prawa. Warto również zauważyć, że promotorem rozprawy jest prof. Uniwersytetu w Białymstoku- Wioleta Danilewicz –znana pedagog społeczna a także ceniona badaczka problemów współczesnej polskiej młodzieży a także problematyki rodziny, również tej o wymiarze transnarodowym.

Część pierwsza rozprawy zawiera w sobie merytoryczną analizę literatury przedmiotu, na którą składają się dyskusje wokół takich pojęć jak: kategoria „świadomość” w ujęciu filozofii, psychologii, pedagogiki, socjologii, prawa. Szczególnie to ostatnie odniesienie – „świadomość prawna”- poddane zostało pogłębionej ocenie oraz analizie w kontekście jej edukacyjno-wychowawczego znaczenia. Również zachowania problemowe młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem zachowań agresywnych i przemocowych a także wynikających z różnorodnych form zażywania substancji psychoaktywnych, poddane zostały analizie ocennej w kontekście obowiązujących reguł prawnych, wielorakich środowiskowych

uwarunkowań socjalizacyjnych z uwzględnieniem zasobów indywidualnych interlokutorów. Takie ujęcie problemu pozwoliło Autorowi rozprawy spojrzeć szerzej i głębiej na teoretyczne konteksty tłumaczące funkcjonowanie młodzieży w warunkach zmieniającej się przestrzeni aksjologiczno-formalnej, społeczno- socjalizującej oraz edukacyjno- wychowawczej. Wzbogaceniem treści teoretycznych i jednocześnie ciekawym poznawczo zabiegiem w analizowanej pracy doktorskiej jest niewątpliwie sięgnięcie przez jej Autora do naukowej koncepcji *Resilience* autorstwa E. Werner, N. Garnezy i M. Ruttera, która to koncepcja zyskuje coraz większe uznanie we współczesnych naukach społecznych, a szczególnie w pedagogice resocjalizacyjnej. Dobrze więc, że doktorant uwzględnił ją w swoich rozważaniach.

Część druga ocenianej rozprawy poświęcona jest metodologicznej koncepcji badań autorskich. Jak zaznaczył mgr Tomasz Prymak- autor pracy doktorskiej, przedmiotem Jego badań jest (cyt) „...świadomość prawna młodzieży gimnazjalnej, podejmowane przez nią zachowania problemowe, a także związek pomiędzy świadomością prawną a zachowaniami problemowymi młodzieży gimnazjalnej...” (koniec cyt. str.191). Dla potrzeb swoich dalszych analiz przyjął definicję świadomości prawnej jako postawy wobec prawa karnego, zaznaczając, że (cyt) „...Określenie postaw młodzieży wobec prawa karnego, to jest wobec zbrodni, występków, wykroczeń i czynów niesankcjonowanych prawnie, posłuży mi do wyznaczenia poziomu świadomości prawnej młodzieży gimnazjalnej...” (koniec cyt. str. 191).

W związku z przywołanymi cytatami recenzent ma szereg wątpliwości. Po pierwsze, ryzykownym przedsięwzięciem z naukowego (a nie potocznego) punktu widzenia jest definiowanie świadomości prawnej „jako postawy wobec prawa karnego”. Wynika to z faktu, iż młodzież gimnazjalna na ogół nie tylko nie zna przepisów prawa karnego (posługuje się raczej w tym przypadku nie wiedzą merytoryczną a wiedzą potoczną oraz wynikającą z niej intuicją) ale również ma z nimi ograniczoną styczność a więc i ograniczony (nieostry, mało rozpoznawalny) do nich stosunek emocjonalny a więc trudno oczekiwać od niej skryzalizowanych (jednoznacznych) postaw. Wiemy przecież, że na określoną postawę wobec jakiegoś obiektu wpływają co najmniej trzy przesłanki (czynniki): wiedza o danym obiekcie (komponent intelektualny postawy), stosunek emocjonalny do danego obiektu (komponent emocjonalny postawy) i wreszcie zachowanie wobec danego obiektu (komponent behawioralny postawy). Możemy też tu mówić o względnie trwałych dyspozycjach w opisanym zakresie. Czy Autor wziął to pod uwagę? Może raczej powinien posługiwać się pojęciem „postrzeganie” (percepcja?, ewaluacja?) a nie „postawy”? Badanie bowiem poziomu trwałości dyspozycji intelektualnych, emocjonalnych i behawioralnych

określonych postaw a więc ich „mocy” i stabilności wymagałoby prowadzenia badań o charakterze longitudinalnych a nie jednorazowym.

Po drugie, mało zrozumiałym dla recenzenta zabiegiem jest określanie postaw młodzieży wobec prawa karnego z zaznaczeniem i porównywaniem na tym samym poziomie najwyższej wagi czynów karalnych (zbrodni lub występków) z mniej znaczącymi społecznie i bardziej powszechnymi czynami z zakresu kodeksu wykroczeń oraz z czynami niesankcjonowanymi prawnie? Jaki cel miał ten zabieg i czy na pewno umożliwi jego osiągnięcie, którym jest: (cyt) „wyznaczenie poziomu świadomości prawnej młodzieży gimnazjalnej...” (koniec cyt. str. 191)? Jeśli intencją badawczą jest stwierdzenie czy młodzież gimnazjalna odróżnia czyny karalne od wykroczeń i czynów niesankcjonowanych prawnie, to podane kategorie KK są zbyt „ostre” w stosunku do pozostałych kategorii czynów, a ponadto zbyt jaskrawo sugerujące rozwiązanie.

W dalszej części rozdziału mgr Tomasz Prymak prezentuje kategorie celów badawczych, dzieląc je na cele poznawcze, teoretyczne i praktyczne, przedstawia problemy i hipotezy badawcze, zmienne i wskaźniki, oraz metody, techniki i narzędzia badawcze. Ta część pracy jest konsekwencją przyjętych założeń i w tym zakresie nie budzi zastrzeżeń recenzenta. Oczywiście trzeba mieć od początku projektowania badań przekonanie, że uzyskane wyniki badawcze dotyczą werbalnych deklaracji interlokutorów a nie istniejących realnie zdarzeń. Pociąga to za sobą określone konsekwencje merytoryczne. Poddając analizie zebrany materiał empiryczny należy uwzględniać tzw. efekt „artefaktów”, które każdy badacz posługujący się metodami sondażowymi powinien uwzględniać w swoich interpretacjach i analizach.

Autor pracy przebadał 586 respondentów z 10 białostockich szkół gimnazjalnych uznając, że wspomniana próba (cyt) „... uzyskała(...) status reprezentatywności ze względu na wyniki egzaminu gimnazjalnego w roku 2013...” (koniec cyt. str. 221). Autor nie podał wprawdzie czy chodzi tu o reprezentatywność gimnazjalistów białostockich czy Woj. Podlaskiego lub innego terenu ale z kontekstu można się domyśleć, że reprezentatywność dotyczy miasta Białostok.

Część trzecia rozprawy doktorskiej autorstwa mgra Tomasza Prymaka jest analizą zebranego materiału badawczego, podzieloną na szereg rozdziałów i podrozdziałów. Całość robi dobre wrażenie i ukazuje kompetencje badawczo-interpretacyjne autora pracy. Uzyskane wyniki są z należytą starannością poddane „obróbce” statystycznej i opisane. Recenzentowi zabrakło w tej części odwołania się do treści teoretycznych znajdujących się w pierwszym fragmencie rozprawy, tak aby interpretacje i analizy oparte były na konkretnych koncepcjach i teoriach przywoływanych wcześniej. Uczyniony przez Autora zabieg nie jest błędem (tak

czyni większość autorów prac doktorskich) ale kontekstowo- teoretyczne interpretacje niewątpliwie pogłębiły materiał i pozwoliły uzyskać szerszą perspektywę poznawczą. Autor pracy doktorskiej opisując i analizując poszczególne sekwencje empiryczne czyni to sprawnie i rzetelnie, z tą tylko drobną uwagą, że z Jego interpretacji wynika, iż interlokutorzy w rzeczywistości zachowywali się w taki a nie inny sposób, tymczasem osoby badane jedynie deklarowały werbalnie gotowość do określonego sposobu zachowania. Podobnie jest w przypadku definiowania powszechności pewnych zachowań, (np. przemocowych, str. 255 i innych), których to opisywany zasięg i częstotliwość mają raczej charakter wewnętrznych przekonań interlokutorów, niż realnych i obiektywnych faktów, co nie do końca wynika z treści pracy. Interesującym zabiegiem jest zaprezentowanie w pracy autorskiego projektu edukacyjnego- „Weź prawo w swoje ręce”, skierowanego do uczniów gimnazjum. Połączenie analizy wyników badań empirycznych z projektem „naprawy” sytuacji wydaje się przedsięwzięciem godnym podkreślenia i pokazuje, że autor rozprawy doktorskiej rozumie misję badań pedagogicznych w należyty sposób.

3. Wniosek końcowy.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgra Tomasza Prymaka zatytułowana „Świadomość prawna młodzieży gimnazjalnej Białegostoku a podejmowane przez nią zachowania problemowe” odpowiada warunkom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 z 2003 r. poz. 595). Dlatego też wnoszę do Rady Wydziału pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku o dopuszczenie mgra Tomasza Prymaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński

